

שיתוף קטינים, בוגרים והוריהם במסגרת הוועדה הציבורית לבחינת דרכי הטיפול וההליכים בנוגע לילדים בסיכון לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה)

יעל סבג אנה רזניקובסקי קוראס יעל בכר
טל ארזי

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
עיצוב גרפי: wikistudio.com

הדוח הוזמן על ידי הוועדה הציבורית לבחינת דרכי הטיפול וההליכים בנוגע לילדים בסיכון
לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960 ומומן בסיוע משרד הרווחה והביטחון החברתי.

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | ניסן תשפ"ה | אפריל 2025

תקציר

רקע

בינואר 2021 כוננה ועדה ציבורית לבחינת דרכי הטיפול וההליכים בנוגע לילדים בסיכון לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), תש"ך-1960 (להלן: הוועדה). תפקידה של הוועדה לבחון ולבדוק אלו שינויים ועדכונים אפשר ליישם בחוק הנוער כדי להתאימו לתפיסות ולידע העדכניים. חלק בלתי נפרד מן ההתאמה והעדכון של החוק הוא יישום הלכה למעשה של עקרונות האמנה בדבר זכויות הילד של האו"ם, ומשכך גם תהליך בחינת החוק ועדכונו אמור להתבצע לאורה. על רקע זה, פנו נציגי הוועדה לצוות 'תוצאות' במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בבקשה להוביל מהלך מחקרי שבמרכזו השמעת קולם של מקבלי השירות (קטינים שמטופלים כעת מתוקף חוק הנוער, בוגרים שהתקיימה בנוגע להם בעבר התערבות מתוקף החוק והוריהם).

מטרה

מטרת המחקר המרכזית היא לשקף בפני חברי הוועדה את החוויות והעמדות של מקבלי השירות בעבר ובהווה בנוגע להתערבויות שנעשו בעניינם מתוקף חוק הנוער, תוך מתן דגש בצמתים מרכזיים ובמפגשים עם בעלי התפקידים הפועלים במסגרת החוק. ההיגיון שביסוד המהלך הזה נטוע בתפיסה ולפיה הידע הנמצא אצל מקבלי השירות הוא ייחודי ובעל ערך, קשה לחלצו בדרכים אחרות והוא עומד בזיקה ישירה עם האמנה הבין-לאומית לזכויות הילד (סעיף 12 – זכות הילד להשתתפות). המחקר מבטא הלכה למעשה עיקרון זה, ומבקש להבטיח שהליכי בחינת החוק וההמלצות בנוגע לו יביאו בחשבון את קולם וניסיונם של אלו שחייהם וגורלם מושפעים ממנו ישירות.

שיטה

המחקר נערך בשיטה האיכותנית וכלל 20 ראיונות עומק חצי מובנים עם קטינים (בני 12-18) ועם הורים לקטינים (עד גיל 18), אשר מתקיימות בנוגע להם בהווה התערבויות במסגרת חוק הנוער, וכן עם בוגרים בני 18+ ועם הורים לבוגרים אשר בעבר התקיימו בנוגע להם התערבויות במסגרת חוק הנוער.

לצורך המחקר גובשו שני מדריכי ראיון עומק חצי-מובנים אשר כללו התייחסות לנסיבות שבגינן הייתה התערבות מכוח חוק הנוער (טיפול והשגחה), לחוויית המשתתפים ולתפיסותיהם את סוג ואיכות ההתערבות של העו"ס לחוק ובית המשפט לנוער. כמו כן הובאו המלצותיהם על דרכי התערבות מיטביות והדגשים בהן.

מחקר זה עוסק באוכלוסייה רגישה ופגיעה של ילדים ובני נוער בסיכון והוריהם, וככזה, מציב אתגרים ייחודיים מבחינה מקצועית, מתודולוגית ואתית. לכן, המראיינות שנבחרו לביצוע המחקר הן עובדות סוציאליות שיש להן היכרות מעמיקה עם עולם התוכן וקיבלו הכשרה ייעודית לשם כך.

המחקר אושר בוועדת האתיקה של מכון ברוקדייל.

ממצאים

ממצאי המחקר מדגישים את המתח ביישום חוק הנוער ואת אתגרים ביישומו בפועל מבעד עיניהם של מקבלי השירות. לצד היות החוק מסגרת להבטחת מוגנות ושיקום ומקרים שבהם המערכת הצליחה להבטיח ולהגן על זכויות של ילדים, עולים גם

פערים ניכרים בין המדיניות הרשמית ובין יישומה, לרבות היעדר פיקוח מספק, חוסר התאמה לצרכים המורכבים ותחושות של נטישה ושל חוסר הקשבה מצד המערכת. הממצאים מאירים את המורכבות שביישום חוק הנוער, ובפרט את השילוב הרגיש בין הצורך הדחוף במתן הגנה לילדים במצבי סיכון ובין האתגרים שבשמירה על זכויותיהם האחרות של הילדים בכלל ושילובם בתהליכי קבלת החלטות בפרט. עם זאת, בהשוואה בין ראיונות שנערכו עם בוגרים והוריהם ובין קטינים והוריהם, עולה בבירור השינוי שחל עם הזמן הן בכל הקשור לשמירה על מוגנותם של קטינים ומניעת הפגיעה בהם בעת שהם תחת חוק הנוער, הן ביישום ההשתתפות החל מיידוע מונגש, דרך היועצות ועד מתן משקל ממשי לעמדותיהם ורצונם.

המלצות וכיווני פעולה

- 1 | יש להבטיח את ההגנה על ילדים במסגרות חוץ-ביתיות ולהגביר את תפיסת העו"ס לחוק הנוער ככתובת במקרים שבהם נפגעת ההגנה או תפיסת המוגנות של הילדים. לצורך כך, חשוב להבטיח ביקורים פיזיים של אנשי מקצוע ועובדים סוציאליים במסגרות כדי לעקוב מקרוב אחרי מצבם של הילדים
- 2 | בהמשך לכך, יש לחזק את הקשר בין הילד לעו"ס לחוק נוער ולהגדירה ככתובת מרכזית עבור הילד
- 3 | יש לשפר את ההשתתפות של ילדים בתהליכים פורמליים המתקיימים בוועדות ובבתי משפט לנוער, להתאימם ולהנגישם
- 4 | יש לפתח מנגנונים מובנים לשיתוף מתמשך של ילדים בכל הצמתים ועם כל בעלי התפקיד הבאים במגע עימם, כך שיהיה איכותי ויתאים לבחירתו של הילד, רצונו ומצבו הרגשי והקוגניטיבי
- 5 | יש לפתח ולהטמיע את המודעות, הידע והמיומנויות לקידום שותפות עם ילדים בקרב כלל בעלי התפקידים הבאים במגע עם הילד תחת הליכי חוק הנוער
- 6 | במקרים של הוצאה למסגרת חוץ-ביתית, חשוב לשמור על הקשר עם ההורים, האחים ובני המשפחה (בכפוף לטובת הילד). אף שהאחריות מוטלת על עו"ס המשפחה, חשוב שהעו"ס לחוק הנוער יודאו כי מתקיים קשר ויפקחו עליו
- 7 | יש להטמיע מערכת מדידה והערכה שיטתית ומתמשכת להערכת הצלחת ההתערבויות וזיהוי אתגרים, הן כשמדובר בטיפול בקהילה הן במסגרות החוץ-ביתיות, תוך הבטחת הזיקה הרעיונית ביניהן (תפיסת המדדים המשותפים)

דברי תודה

מחקר זה בוצע במסגרת דיוני הוועדה הציבורית לבחינת חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960. אנו מבקשות להודות לכל מי שסייע ישירות או בעקיפין בשלבים השונים בתהליך – בהכשרת הלבבות לקיומו של מהלך שתפני מסוג זה, בגיוס המרואיינים והמרואיינות לצורך איסוף הנתונים ובגיבוש הדוח והתובנות שעלו ממנו:

ליו"ר הוועדה, ד"ר' תמר מורג, על היוזמה לבחון את החוק ואת השינויים הנדרשים בו מנקודת מבטם של מקבלי השירות, ובכך לקשור קשר הדוק בין מטרות הוועדה לאופני פעולתה ולקיים הלכה למעשה שיתוף של מקבלי שירות בקביעת מדיניות הנוגעת לעניינם.

לכבוד נשיאת בית המשפט לנוער, השופטת מיכל קפלן רוקמן, על סיועה הרב בקידום הטיפול באישור הפנייה לקטינים והורים אשר בנוגע להם התקיימו הליכים משפטיים. לגב' חוה לוי, עו"ס ראשית לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה) ויו"ר שותפה בוועדת המשנה לתפקיד העו"ס לחוק הנוער, על עזרתה בגיבוש המהלך ועל תמיכתה בכל שלביו.

לגב' שרית צרפתי, מנהלת תחום חוק הנוער (טיפול והשגחה) ויו"ר שותפה לוועדת המשנה נזקקות ודרכי טיפול על שתרמה רבות מן הידע הרב שלה ומניסיונה המעשי בעבודת השטח לגיבוש מערך המחקר וכלי המדידה, ליישוג המשתתפים והמשתתפות ולהכשרת צוות המרואיינות וכן על הערותיה המועילות לטיטוט הדוח.

לעו"ד נטלי מופסיק, על שסייעה בהסדרת קבלת האישורים הנדרשים. לעובדות הסוציאליות לפי חוק הנוער אשר נענו לאתגר וסייעו במהלך הגיוס המורכב של המרואיינים והמרואיינות במחקר זה אשר בנוגע להם מתקיימים בהווה התערבויות מתוקף חוק הנוער.

לד"ר יואה שורק, על עזרתה הרבה בשלביו השונים של המחקר, על הייעוץ בכל הנוגע לרכיבים האיכותניים במחקר ועל מתן משוב לטיטוט הדוח.

לגב' אסתר מזרחי, יועצת (לשעבר) מניסיון חיים, במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, שהייתה בילדותה ובנערותה מטופלת מתוקף חוק הנוער ותרמה רבות מניסיונה ומחוויות חייה בגיבוש כלי המדידה ובגיוס המרואיינים והמרואיינות אשר התקיימה בנוגע להם בעבר מעורבות מתוקף החוק.

למרואיינות במחקר זה: מעיין סרבר ואורטל בר, עובדות סוציאליות וחוקרות במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, על התגייסותן לקיום מפגשים אנושיים מורכבים בנושאים רגישים.

תודה אחרונה ומיוחדת לילדים הקטינים, לבוגרים ולהורים שהשתתפו ושיתפו בכנות ובאומץ. בתקווה שקולם יישמע בעוצמה ויסייע לילדים ולמשפחות בהווה ובעתיד.